

Az MTA Könyvtár, Levéltár és Információs Központ a bicentenáriumi ünnepségek után

The Library and Information Centre of the HAS after the Bicentenary Celebrations

Monok István

az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatója, az MTA doktora

A könyvtárak alapvető feladatai nem változtak a történelemben, alapvetően a szolgáltatuk eszközparkja újult meg időről időre. Az MTA könyvtára több egyedi jelleggel bír. Szervezeti része a Tudós Köztestület levéltára, így tevékenységében figyelemmel kell lennie a levéltárak tevékenységét szabályozó jogszabályokra is. A magyar tudomány nemzeti könyvtára, vagyis megőrizz minden, a magyar tudományműveléssel kapcsolatos dokumentumot, és biztosítja ezek társadalmi megismertetését. Az MTA könyvtára nemzeti közfeladatokat ellátó nyilvános tudományos könyvtár. Ezzel a tevékenységével a Magyar Tudományos Akadémia Köztestület társadalmi és tudománypolitikai súlyát is növeli.

Küldetésnyilatkozatunk

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár, Levéltár és Információs Központ (MTA KIK) országos szakkönyvtárként, szaklevéltárként, a magyar tudomány és nemzeti, illetve nemzetközi kulturális örökség őrzőjeként a hagyományos értékeit megtartva, a kor követelményeinek megfelelő informatikai háttérrel egyre szélesebb körben bocsátja rendelkezésre gyűjteményét és szolgáltatásait. A könyvtár az országos kutatástámogatási rendszer egyik meghatározó központja, elkötelezett a nyílt tudomány alapelvei mellett. Ezzel az összes magyar tudós, vagyis az MTA Köztestület céljainak megvalósítását szolgálja, vagyis hozzájárul az MTA 2019-ben megfogalmazott küldetési nyilatkozatában megfogalmazott célok eléréséhez. Az MTA KIK hozzáférést biztosít a külföldi elektronikus tudományos tartalmakhoz nemzeti licenc vásárlásával, a hazai nyílt hozzáféréssel megjelenő publikációk technikai támogatója, fenntartja és hozzáférhetővé teszi a magyar tudományos kutatási eredményeket számba vevő nemzeti bibliográfiai adatbázist, illetve a tudományos eredmények digitális könyvtárát. Az MTA KIK munkájával támogatja a nyílt kutatási adatkezelés hazai bevezetését, új tudományértékelési módszer kidolgozását. Közösségi tudományos tevékenységével aktívan kapcsolja össze a tudósok köreit az érdeklődő társadalmi csoportokkal.

Jövőképünk

Az MTA KIK egyedülálló kincsestára – a tudós társaság levéltára, tudósok kézirat-hagyatékai, speciális gyűjteményei, muzeális könyvdokumentumok, a világ tudományos eredményeit bemutató könyvanyag – révén kiemelkedik a hazai szakkönyvtárak közül, a hazai és nemzetközi kulturális örökség megőrzésének meghatározó intézménye, a kutatástámogatás elismert szereplője. Célunk, hogy az MTA KIK országos szakkönyvtárként az egész akadémiai köztestület könyvtárává váljon, a magyar tudományos művek őrzője és aktív közreadója legyen. Megújuló szolgáltatásaival támogatja az ország valamennyi kutatói közösségét, az egyetemi oktatókat és hallgatókat. Kulturális tevékenységével megismerteti a magyar társadalom tagjaival és a világgal a magyar tudomány múltbéli és jelenkori eredményeit. Országos szakkönyvtárként az országos könyvtári rendszer megújításának egyik meghatározó szereplője. Könyvtárszakmai és tudományos nemzetközi kapcsolatai mentén a magyar tudományos örökséget a világ könyvtári nyilvántartásainak részévé teszi. Az MTA és Magyarország tudomány- és kulturális politikai céljaival összhangban újraértékeli és változatos formában – kiállítások, internetes tematikus honlapok – bemutatja muzeális gyűjteményeit. Az MTA KIK aktív részese a hazai nyílt tudomány megvalósítási terve kidolgozásának és megvalósításának, a mesterséges intelligencia használata elterjesztésének.

A Könyvtár és Információs Központ a fenti feladatellátást csak megújuló fizikai és informatikai környezetben tudja ellátni. A következő években ezért meg kell lennie az épület felújításának úgy, hogy az MTA Székház és az egykori köztisztviselői bérház (a mai könyvtár) emeletenkénti összekötése megtörténjen. A könyvtári épület földszintjén egy internetes olvasóterem és egyben egy alkoholt nem árusító kávézó, akadémiai kiadvány- és emléktárgybolt, illetve egy kisebb konferenciaterem kerül kialakításra. A földszinten, de már a székház épületében alakítjuk ki a könyvtár új kiállítóterét, ahol évente két nagyobb kiállítást tervezünk, alapozva a nálunk őrzött muzeális dokumentumokra, nemzeti ereklyékre. Minden kiállítást könyvtári állományrevízió és az anyag tudományos kutatása előzi meg, így a kiállításokat tudományos igényű, korszerű katalógusok kísérhetik. A látogató ebből a térből a székházban folytathatja programját, és akár a Széchenyi tér felőli kijáraton is távozhat az épületből. A könyvtár olvasótermének átalakítása is megtörténik, azt tagoljuk, kialakítjuk a muzeális dokumentumok zárt, szigorúbb felügyelet melletti olvasási lehetőségét csakúgy, mint egy-egy jelentős magyar tudós nálunk őrzött könyvtárának hosszú idejű bemutatásának terét is.

Az MTA KIK aktívan részt vállal az MTA mint a magyarországi tudósok köztestülete nemzeti programjaiban és a magyar tudomány minőségbiztosítására irányuló tevékenységében. A Magyarországon kívüli – főként a Kárpát-medencei – magyar vagy magyar kutatókat is alkalmazó intézményekkel intézményes – rendszeres és tervezett – kapcsolatot ápol, közös tevékenységet végeznek (kiadványcsere, tudományos információellátás, kulturális és könyvtár-, levéltárszakmai rendezvények). Evvel a te-

vékenységével az országos nemzetstratégiai programok részesévé is válik („A könyvtár, ami összeköt” programsorozat, muzeális könyvtárak nyilvántartása, védelme stb.). A Magyar Tudomány Ünnepe programsorozata megvalósításának segítője, rendezvények kezdeményezője. Támogatja az MTA Alumni és a Diákok az Akadémián programját. A kutatói előmenetek minőségbiztosításában csakúgy, mint az akadémikusok választásának folyamatában az MTA KIK által üzemeltetett és gondozott köztestületi MTMT adatbázisra alapozva kulcsszereplővé vált.

A könyvtár és levéltár teljes informatikai infrastruktúrája modernizálásra szorul. A hálózati, a hardver – szerverek és munkaállomások – megújítása mellett a szoftverállományt is modernizálni fogjuk. Ennek kiindulópontja az integrált rendszer cseréje lesz egy felhőalapú, gyűjteményeink mindegyikének – ideértve az előfizetett adatbázisok tartalmát is – egységes szolgáltatását nyújtó felület kialakításával, illetve egy új honlap létrehozatala. Ez az új rendszer kapcsolódik a hazai – országos közös nyilvántartások, hiteles adatokat rögzítő névterek – és a nemzetközi könyvtári, illetve tudományos információkat szolgáltató – idézet-nyilvántartók, nemzetközi azonosítókat rögzítők, európai és világ szintű közös katalógusok – rendszerekhez, a magyar tudományos kibocsátást a világban láthatóvá tevő tudományometriai és más nyilvántartó adatbázisokhoz. Az intézmény munkatársai a hazai és a nemzetközi könyvtári, tudományometriai, tudományos folyóirat- és könyvkiadási módszerek elismert szakemberei, komoly erőfeszítéseket tesznek a magyar nyelvű tudományosság és annak intézményei (folyóiratok, könyvsorozatok, könyvkiadók) korszerű fenntartására (Open Journal Systems, Digital Object Identifier stb.).

A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) új változatának kidolgozását előkészítettük, a megvalósítás nagyban segíti majd a tudományos közösség, az őket foglalkoztatók, illetve az intézményeket fenntartó döntéshozók munkáját. Alapozva erre a digitális adatvagyonra, a Könyvtár tudományometriai kutatói kapacitására, a partner tudományos intézményekkel közösen tudunk intézményi, illetve kormányzati szintű döntéshozatalhoz előkészítő munkákat végezni. Könyvtárunk intézményi szerepvállalásban elkötelezett a tudományos adatok hosszú távú digitális megőrzésének megteremtését célzó munkákban.

Az Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Program (EISZ) sikeres működésének kiterjesztése eddig is nagyban segítette a magyar kutatókat, komoly erőfeszítéseket tettünk, hogy az előfizetett adatbázisokra vonatkozó információkat és az MTMT adatait együttesen értelmező felülettel (COMPASS+) segíthessük a felhasználókat, az őket szolgáló könyvtárosokat, illetve a kutatóintézeteket fenntartókat.

Az MTA KIK törekszik arra, hogy az MTMT ne egyszerűen tudományometriai eszköz legyen, hanem szakirodalmi tájékoztató adatbázis is. Ennek érdekében a retrospektív bibliográfiai munkára nagy figyelmet fordítunk. Elsőként valamennyi akadémikus teljes bibliográfiáját rögzítjük, de folyamatosan dolgozunk – az egyetemekkel, a közkönyvtárak helyismereti gyűjteményei munkatársaival – annak a célnak az elérésén, hogy a magyar tudományos munkák túlnyomó része szerepeljen adatbázisunkban, illetve azon, hogy – ahol a szerzői és a kiadói jogok engedik – az MTA KIK

REAL repozitórium rendszerében megjelenítsük, szabadon elérhetővé tegyük a teljes magyar tudományos korpuszt. A mesterséges intelligencia kutatási programok is a minél nagyobb tudományos szövegtudományra alapozva hozhatnak eredményt. A minél teljesebb adatbázisok a könyvtári tájékoztató munka hatékonyságát is jelentősen növelik.

Az elektronikus információk beszerzése a világból a hagyományos könyvtári gyarapítási munka folytatása. Fontos azonban fenntartani a papíralapú dokumentumok folyamatos bővítését – az elsőrangú monográfiák jelentős kiegészítéssel válnak csak digitálisan is elérhetővé –, főként annak a célnak az elérése érdekében, hogy az MTA Könyvtára egyben a magyar tudomány nemzeti könyvtára, így a magyar tudománytörténet elsődleges kutatóhelye lehessen. Ezért is fogadjuk be nagy számban a magyar tudósok kézirat- és könyvhagyatékait. Alapvető fontosságú emellett az, hogy a 19–20. századi katalóguscédula-anyag adatbázisba írásával (retrokonverzió) megalkotott elektronikus katalógusunk adatminőségét javítsuk (retrokatalogizálás). Ez annál is inkább fontos, mert az európai kulturális örökség közös európai nyilvántartásához (ISTC) így az MTA KIK minőségi példányadatokkal tud hozzájárulni.

Az MTA Levéltára sok esetben az MTA által támogatott tudományos szakmai közösségek, egyesületek levéltára is. Kiemelkedő tudománytörténeti, illetve tudománypolitika-történeti forrásanyagot őriz. Fontos törekvésünk a digitális levéltári anyag befogadhatóságának előkészítése, és a meglévő dokumentumok, főként kutatási programok mentén történő digitalizálása. Ugyanez a szándék a tudóshagyatékok kézirat, illetve digitálisan született részével is. Nem mondhatunk le arról, hogy napjaink és a jövő tudósainak kapcsolati hálóját rekonstruálandó megismerjük szakmai levelezésüket.

Az MTA Könyvtár Keleti Gyűjteménye, a Régi Könyvek Tára és a Kézirattár darabjai iránt fokozott az érdeklődés. Részben a Kelet-kutatás jelentőségének megnövekedése, Magyarország keleti kapcsolatainak bővülése miatt, részben azért, mert tudatosan törekszünk kulturális örökségünk, a magyar művelődéstörténet ikonikus, ereklyeszintű darabjainak a bemutatására. Digitálisan, nyílt hozzáféréssel, illetve a tudományos konszenzussal kialakított információk szakszerű közzétételével.

Nem csupán a gyűjtemények darabjait, de a munkánkat is szeretnénk a nagyobb nyilvánosság számára ismertté tenni. A közönségkapcsolati munkára tehát éppúgy hangsúlyt fektetünk, mint az intézményszerű működés minőségbiztosítás melletti garantálására.

Az MTA KIK számára az üzleti, vállalkozói világgal, főként a könyvkiadókkal, a sajtó szereplőivel való együttműködés nagyon fontos, ugyanakkor mindig világossá tesszük, hogy számunkra – mint nyilvános tudományos gyűjtemény számára – a nyílt tudomány (Open Science, Open Access, Open Data, Citizen Science) elvszerű alapot képez. Ezen az alapon tudjuk fenntartani kiterjedt nemzetközi kapcsolatainkat is, tekintélyünket, amelyet következetes munkánkkal alapoztunk meg.

Az MTA KIK kutatóhely. A tudományos kutatómunka elsődlegesen a saját állomány feltárására, bemutatására irányul, de nemzetközi szinten is kiemelkedő a tu-

dományelemzési tevékenység. Intézményként is részt vesz a mesterséges intelligencia lehetőségeit kutató tevékenységben, ugyancsak a magyarországi és a határon túli magyar muzeális könyvállomány feltárásában. Kiadványai nemzetközi elismertségnek örvendenek. Számos egyedi kiadvánnyal jelentkezett, itt csak néhány sorozatot említünk: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 1956–, 125 kötet; Az MTA Könyvtár Kézirattárának Katalógusai, 1966–, 26 kötet; Keleti Tanulmányok – Oriental Studies, 1976–, 19 kötet; Budapest Oriental Reprints, 1977–, 13 kötet; Fülep Lajos levelezése és összegyűjtött írásai, 1990–, 11 kötet; A könyv története Magyarországon, 2019–, 2 kötet; Esterházyana, 2019–, 8 kötet; Tanulmányok a tudományelemzés mai gyakorlatából, 2020–, 2 kötet; A magyar történelem metszetein, 1514–1689, 2021–, 8 kötet.